

Karen Friis, Hvidbjerg Thyholm.

Af J. SLOTH ODGAARD.

SOM DRENG har jeg utallige Gange hørt Navnet Ka' Friis, som hendes Navn udtaltes i Folkemunde. Og jeg har hørt utallige Historier om hende. Navnet Friis henleder straks Tanken paa, at hun er af "fornem Stand", som man kaldte det paa Landet.

Jeg har derfor søgt at føre hendes Stamtavle et Par Led tilbage.

Hun var Datter af Lars Jeppesen i Hvidbjerg, der den 6. Februar 1795 blev gift med Ellen Marie Friis fra Resen i Skodborg Herred. Ellen Friis blev døbt i Resen Kirke den 25. November 1770 og var Datter af Degnen i Resen. Kirkebogen siger ikke, hvad Degnen hed. Men ifølge Ejnar Poulsen: "Hardsyssels Degne" hed han Hans Friis, der var Sogndegn i Resen Sogn fra 1751-1771; han var gift med Ellen Lauritsdatter Sommer, der døde 15. Februar 1764. I dette Ægteskab var der 5 Børn. Degnen gifter sig 2den Gaaig. Hvem hans 2den Kone er, meldes der ikke noget om, men det maa jo være Moderen til Ellen Marie Friis. - Der gik et Mundheld paa Thyholm om Ellen Friis: "Til Lykke, Ellen Friis, jeg hører, din Ko er død!" - Til hvilken Begivenhed dette Mundheld refererer sig, ved jeg ikke. Man kunde jo tænke sig, at hendes eneste Ko var død, og at godhjertede Mennesker havde givet hende en ny Ko, der var bedre end den, der døde. - Ka' Friis boede i Nr. Hvidbjerg paa "æ Gaad", som man kaldte det. Huset laa ved Vejen efter "Gravgaard".

I mine Forældres Barndom havde hun en Hund, der hed "Færdig". Naar Skolebørnene fik en daarlig Finger eller en daarlig Taa, skulde de ind til Ka' Friis, der smurte Fedt paa det daarlige Sted, og "Færdig" slikkede saa Fedtet af, og den daarlige Finger eller Taa kom sig som oftest ret hurtigt.

Mange var ellers bange for Ka' Friis, idet man troede, hun kunde hekse.

Hun gik jævnlig ud med sin Krukke for at tigge Mælk m. m., og hun vendte som oftest Sætningerne forkert, naar hun talte med Folk. En Gang kom hun ind i "Gravgaard", hvor man sad og spillede Kort. Hun siger saa: "I sidder saa Ran herinde og spiller Gæs, mens Kortene løber ude i Kornet".

En anden Gang sagde hun: "Jeg vilde saa Ran saa gerne sætte min Krukke herinde, mens jeg gaar et Par Steder om under Kakkelovnen".

En Gang, hun var ude, havde hun en Byld paa et vist Sted. Hun sagde da noget lignende som: "Jeg har en Byld, det er snart en Skam at sige det, nu I sidder ved den velsignede Davre, i min Bagdel" (Ja, hun talte jo altid Jysk!).

Hun døde i 1870 paa Smerup Fattiggaard - som den allerførste af Fattiglemmerne dér. Gaarden var vist samme Aar købt til Fattiggaard.

I Kirkebogen staar blandt Dødsfaldene følgende:^{18/11} 1870: Karen Larsdatter Friis, Enkekone, Almissem i Fattiggaarden, Enke efter Skræder Niels Pedersen, Hvidbjerg - 81 Aar. (I Folketællingen for 1845 staar hun for at være 49 Aar, saa 81 Aar stemmer vist ikke).

Om Karen Friis har jeg hørt meget som Dreng; men jeg har aldrig hørt hendes Mand omtalt eller hørt, at hun var gift. Men han er meget interessant at studere.

"Thisted Amtsavis" omtaler først i Aaret 1844, at "den lærde Skræder" paa Thyholm er død, og at "Aarhus Avis" har omtalt Skræderen som meget lærd. Jeg fandt da i Aarhus Stiftstidende følgende Eftermæle over ham:

"Den 19de¹) December 1843 jordedes i Hvidbjerg Kirkegaard paa Thyholm den i en vid Omkreds bekjendte saakaldte "lærde Skræder" Niels Pedersen. Han vil i intellektuel Henseende blive savnet af mange, der rigtig kjendte ham og vidste at vurdere hans for sin Stand sjældne Kundskaber. Det er vist ingen Overdrivelse, naar der paastaaes, at han mere end nogen Almueslærer virkede til Ungdommens Oplysning og Folkets Dannelse i den Kreds, hvor han færdedes; thi som Landsbyskræder kom han i mange Huse og i Forbindelse med mange Mennesker, og det var hans største Lyst at oplyse andre og meddele dem de Kundskaber, han selv havde erhvervet.

Skønt han fra Barndom af var ringe oplyst, havde han dog siden ved egen Flid bragt det til en Dannelse, der var beundringsværdig og saare sjældent at finde i Bondestanden.

Fordi man i Ynglingealderen paa hans Vandringer stedse saa ham med en Bog i Haanden, blev han længe af Almuen kaldet "den gale Skræder".

Han anvendte længe sin hele Fortjeneste ved Haandværket paa at købe Bøger, og der blev næppe udgivet en Bog i nogen Videnskab, at han jo købte, læste og studerede den, saa at han i Manddomsalderen, begavet med en tro Hukommelse, med Rette tog Plads blandt dannede Mænd.

Ja, endogsaa de Lærde, der kjendte ham, saa ham meget gjerne i deres Selskab og behøvede ikke at skamme sig ved ham; thi i det Hele taget stod han ikke tilbage for nogen dannet Mand, og i adskillige Videnskaber som f. Ex. Geographi, Historie, Statistik, ectr. havde han stor Styrke.

Mange Skolelærere, hvoriblandt ogsaa Indsenderen heraf, fordrev ofte flere Timer i hans Selskab lærerig og behagelig, og jeg er vis paa, af Hvo som ret kjendte ham og var længe vant til hans Omgang, ogsaa med Længsel maa savne og med Agtelse mindes ham.

Hans Sognepræst²), i hvis særdeles Yndest han stod, *holdt ham gratis* ved hans Jordefærd en hæderlig Liigtale over Matthæi Evangelium 6. C., 19 følgende V.

Gid mange som han, i Stedet for at sætte deres Hu til det Jordiske, vilde anvende mere Omhu for at danne deres Aand, da vilde der ikke høres saa mange Klager over Uorden i Bondestanden, og først da kan Regjeringens Omhu og Opofrelse for Almueoplysning bære Frugter; thi

¹ I Kirkebogen er Datoen for Skræderens Død d. 20. December, begravet d. 28. Decbr. 1848. Han er Søn af Husmand Peder Andersen, Fløvlev, og han er død af Svækkelse - 58 Aar gammel.

² Hans Sognepræst var Pastor Winther, der var Præst i Hvidbjerg-Lyngs fra 1821-1851.

det gamle Ordsprog bliver altid sandt: Ingen kan hjælpes uden den, der selv vil lade sig hjælpe.

O. . . Sk. . . , d. 8de Januar 1844.”

Det er sikkert Odbye Skole, der skal staa, naar Prikkerne erstattes med Bogstaver, og det er sikkert Læreren fra Odby, der har sat Skræderen dette smukke Eftermæle. Hans Navn var Chr. Olesen, f. i Barslev 1798, Lærer i Odby fra 1818-1861.

Thisted Amtsavis omtaler som nævnt Artiklen; men den nævner ikke, hvad Skræderen hed. Derimod nævnes

det, at Artiklen i ”Aarhus Avis” har vakt Opsigt, samt at en Hr. B. har protesteret paa flere Læreres Vegne mod, at Skræderen havde virket mere i Oplysningens Tjeneste end mange Lærere.

Jeg har ikke kunnet finde Hr. B.s Artikel, men jeg gætter paa, at Hr. ”B.” er Lærer Bransholm i Helligkilde Skole. Lærer Bransholm var vist en meget oplyst og dygtig Lærer. Hans Haandskrift er noget af det mest sirlige, man kan tænke sig. Forstaaeligt, om han ikke har villet lade sig gaa paa af Skræderens Viden.

(Kilde: Historisk Årbog for Thisted amt 1947, side 125-129)